

Joaquim Ruyra

1. NARRACIONS (Fragments de relats)

JACOBÉ (fragments)

Ha vingut la tardor, aquell temps en què les fulles cauen en què els malalts s'entristeixen, sentint l'esfument de certa cosa viva, que se'ls hi va desmaiant al cor. El vent, al passar per les arbredes, sembla que mormola paraules, de les quals se deixa mig endevinar el sentit fatídic per la llur trista entonació i pel esgrogueïment que produeixen a totes les plantes. De bella nit s'ouen cruiximents estranys. La naturalesa gemega i decau. I jo estic en què no és pas el fred lo que l'atueix, perquè més freds són els dies en què l'ametller floreix somniant la primavera, i tant o més fredes les hores de l'abril en què tot somriu d'esperança; no, no és pas el fred: és una mena de mort que passa per la terra obeint a un ritme anyal, per l'estil que passa periòdicament la son sobre els nostres ulls.

A la platja de Santa Cristina hi havíem fet excursions delicioses algunes tardes d'estiu. Allí, mentres la dida i el mariner que solia acompanyar-nos amb el gussi, coïen el sopar en fogons improvisats amb quatre pedres, la Jacobé i jo gambejàvem descalços per les maresmes, cercant-hi les petxines, que viuen aferrades als penyals banyats per l'onatge. Mai n'he menjat de més gustoses. I quan tot furategant amb el ganivet per arrencar-ne alguna, captombats a frec d'aigua, ens escometia de cop i volta una ona esvalotada, esquitxant-nos de xarabots, quins xiscles i quina tabola! Encara em sembla que veig com la Jacobé, de quatre grapes damunt de la roca, alzinava esverada el seu caparró adornat amb lliris de platja, tot ruixat de gotetes tremoladores, i com en un moment la seva cara passava de la sorpresa a l'espant, de l'espant a la consternació i de la consternació a la còmica hilaritat.

—Que et creies estar en sec, Minguet?... Si ens descuidem!... A mi l'aigua em regala esquena avall que em fa unes pessigolles!... I tu sembles un mico remullat.

Rèiem per les butxaques. I ja el sopar estava llest i les estovalles esteses a la sorra i els grills començaven a cantar la vinguda del vespre, i encara ens recava la diversió i fèiem esgargamellar la dida cridant-nos.

MARINES I BOSCATGES (fragments)

No sabia pas quina hora era, ni tenia certesa de que fos vespre o matinada; però em semblava que no feia gaire que m'havia llevat. Un ensopiment estrany, pesat, morbós, entorpia el meu cervell. Al mateix temps sentia cert disgust fondo, certa pena aclaparadora; mes no en podia recordar les causes. No em recordava de res, de res absolutament. En va m'esforçava a escorcollar les foscors de la meva imaginació, cercant-hi alguna no ben apagada rememrança. Era inútil, no aconseguia més que augmentar el meu neguit, la meva fonda pena.

El dia era trist. Ensostrava el cel una nuvolada d'un gris fosc, que sols deixava passar una claror esmorteïda. [...] Romanguí contemplant la negror dels boscos, que s'estenia davant meu, i vaig pensar: –Són els boscos de Montnegre.

Després, vinga vogar i mar enfora s'és dit. Anàvem a quatre remes, i en Canari portava el timó. Quin delit! Quin entusiasme! Que era de bon rebre, al front i a les galtes, el buf del vent, impregnat d'una polseta de ruixims! Un garbinet fresc, oratjós i joguiner volava en ample vol per la planura del mar, enravenxinant les ones sense embravir-les. Tot era vida i moviment. Arreu arreu, les ones corrien, rodolaven, saltironaven i tintinejaven amb moviments d'alegre embriaguesa. S'engallaven, traient unes crestes verdes, fines, diàfanes, que, banderejant, s'aprimaven fins a rompre's en floquets d'escuma. Aquí s'empaitaven, amoroses, petonejant-se amb un decandiment esllanguit i graciós a l'assolir-se; allí s'esbadellaven suaument com una boca que esclafeix a riure. Com un estol de mainada tafanera, venien a palpar i colpejar els costats del gussi, a passar-li per dessota, pegant-li culada, o a esllomar-se bojalment en la roda de proa.

Tots guaitàrem a l'entorn, aleshores. Mare de Déu, i que era tard! Com havia passat, el temps! Ja l'ombra de les muntanyes s'estenia fins qui sap on de la mar. El garbí havia caigut. La flama en la qual en Paiús encenia el cigarrot no oscil·lava gens ni mica, i la candeleta va cremar fins que, llençada a l'aigua, s'hi apagà espetarrellejant. L'onatge s'era aplanat, esborrat, fos... Quina calma! Quina quietud! La color blanquinosa que pren l'aigua morta de les ensinades s'anava dilatant mar enfora com un tel invasor; i en aquell tel llis i enxarolat s'emmirallaven serenament les penyes, poc abans combatudes per la ressaga, i llurs herbatges, encara xops, hi vessaven una gotellada harmoniosa. De les muntanyes properes davallava l'olor dels tomanyins i de les flors boscanes, que amb la fresca del vespre solen exhalar un alè més sentós. El sol, des de darrera d'una boirina rovellada, deixava caure, a tall de rosses pestanyes d'un ull que s'acodorm, la serrellada dels seus raigs, que cobria tot el Montseny. El cel començava a verdejar. Quina calma! Quina quietud! La tarda es desmaïava a poc a poc amb un somris de pau, amb un deix de galvana placèvola que s'apoderava de la immensitat.

La costa, en la mitja foscor regnant, simulava un tortuós carrer d'edificis enderrocats: piràmides, cúpules, torres gegantines i malgirbades, arcs, muradals... tot esquerdat, malmès, embolcallat de pins i bardisses. Si un hom escoltava cap allí, sentia créixer el soroll de la ressaga, més fort i retrunyidor com més hi parava l'atenció. Si en canvi escoltava cap a la banda de fora, la ressaga, desatesa, semblava allunyar-se i emmudir, i l'orella sentia venir d'allà d'enllà, entre el silenci, els sospirs vagarosos del mar immens i desert.

UNA TARDA PER MAR (inici)

Quina tarda més esplèndida! Quin cel més blau i quina bellugadissa d'orenetes i falzies en tot l'espai que s'obirava! Qui tingués ales, com elles, per a esbargir-se lliurement pels aires, lluny, lleuny, per damunt dels camps i les serres! Era ben vist haver-se d'encauar dintre d'una aula reclosa, plena de bovors del ressol i de la mainada. Vaja, era ben enfadós haver d'anar a estudi, penjar en un banc, com dues eines inútils, les cames, que tenien fam de córrer, i arrossegar per les lletres d'un llibre la imaginació, que es sentia cridada pels xiscles de les orenetes, pel xiu xiu del vent, per cada bri d'herba i per cada fulla d'arbre. Era ben trist, però no hi havia altre remei; era precis anar-hi. I jo m'hi encaminava xano-xano capbaix...amb una recança!...A cada pas m'aturava sospirant. Déu meu, que n'hi devien haver de cassanelles a la roureda! Les móres i els aranyons ja devien ser madurs. Si jo fes rodó...

UNA TARDA PER MAR (fragments)

En això, les mans d'algú que se m'havia acostat per darrera me taparen els ulls, a l'ensem que una alenada calenta m'humitejava el clatell. Vaig pegar una giravolta sobtada, i vaig topar-me nas a nas amb la riallera carota d'en Paiús, un noi rabassut, gras, llardós. Ja abans d'encarar-m'hi l'havia sospitat per la ferum, que sempre se li sentia, de quitrà i d'arengades podrides. ¡Que n'era, de lleig, aquell marrec! Tenia les galtes botides, el nas aixafat, i les parpelles tan sobreres i caigudes, que per mirar havia de tirar el cap endarrera, com aquell que, jugant a cucorna, vol guaitar per sota del mocador.

Me va enrotllar el braç a la cintura i em va dir: -Ets de sa barcada: oi? ¡Conxos, que ens divertirem!

Mentrestant, l'altre llopet marí, en Volivarda, que era alt, escardalenc, de color de sègol, carallarg, i tan embardissat de cabells que li eixien a rossos manyocs per sota les gires i pels forats de l'arnada barretinola, m'estirava, tot afalagant-me el clatell.

¿Què podia fer jo? ¿Qui no hauria girada l'esquena a l'aula? Vaja, la meua virtut no era pas prou ferma per a resistir tanta de tentació.

Mentre atravessàvem el poble, no les tenia pas totes; la consciència em feia rau-rau, i sempre em semblava que el pare m'havia de sortir de trasantó; però, a la vista de la platja, de la barca i del mar, la meua por i els meus escrúpols desaparegueren com òlibes empaitades pel sol. Visca la llibertat, visca l'alegria! Barquejaríem, visitaríem cales amagades, pescaríem tal volta peixos inconeguts, veuríem els bancs vivents on es crien les petxines virolades que enjoien les platges, trobaríem... qui sap, lo que trobaríem!...

Tots guiatàrem a l'entorn aleshores. Mare de Déu i que era tard! Com havia passat el temps! Ja l'ombra de les muntanyes s'extenia fins qui sap a on de la mar. El garbí havia caigut. La flama en la qual en Paiús encenia el cigarro on oscilava gens ni mica i el misto va cremar fins que, llençat a l'aigua, s'hi apagà espetarrellejant. L'onatge s'era aplanat, esborrat, fos...Quina calma! Quina quietud! La calor blanquinosa que pren l'aigua morta de les ensenades s'anava dilatant mar enfora com un tel invasor; i en aquell tel llis i enxarolat s'emmirallaven serenament les penyes, poc abans combatudes per la ressaga, i llurs herbatges encara xops hi vessaven una gotellada harmoniosa. De les muntanyes properes davallava l'or dels tomanyins i de les flors boscanes, que amb la fresca del vespre solen exhalar un alè més sentós. El sol des de darrera d'una boirina rovellada deixava caure, a tall de rosses pestanyes d'un ull que s'acodorm, la serrellada dels seus raigs, que cobria tot el Montseny. E cel començava a verdejar. Quina calma! Quina quietud! La tarda es desmaiava a poc a poc amb un somrís de pau, amb un deix de galvana placèvola, que s'apoderava de la immensitat.

LA FINETA (fragment)

La Fineta és sola a casa, i la basarda no la deixa dormir. Son pare i sos germans sortiren a sardinals a mitja tarda i no tornaran fins l'endemà de bon sol, perquè volen aprofitar les caldes de prima i de matinada. Sa mare, pobreta, algunes setmanes ensarrera se negà en el gran mar negre que a la curta o a la llarga ha d'engolir-nos a tots. La Fineta és sola a casa, i la basarda no la deixa dormir.

Així que veu blanquejar en els vidres entelats de sa finestra el primer llustre matinal, salta de llit, s'afanya a vestir-se i surt a fora el portal de sa casa solitària. La casa és lluny de pobrat. S'alça en un pujol, vora la mar, entre figueres i sarments.

Encara és força fosc. Encara la llum del fanal que crema en la cantonada de la casa, davant d'una capelleta, és més potent que la claror de l'alba i fa grogüejar un bon tros de paret. Les figueres, els sarments i les garrotxes negregen pertot arreu. Els arbres d'atzavara semblen grans canelobres apagats abans d'hora. Arrastellats a lo llarg de la mar obradissa, van apareixent, grisencs i calimosos, els penyals de la costa, com una llarga processó de fantàstiques verges cobertes amb vels de nuviatge. A frec d'un dels més llunyans, que es destaca sobre el cel, brilla una esterlla que es podria prendre per alguna joia d'aquell ressagat. És que encara regna la nit, i el dia pàl·lid no da més que guaitar-la amb tímidesa per entre les escletxes de la negrenca nuvolada que amuralla el llevat.

LA FINETA (Fragment)

Quines ganes li entren de prendre un bany! La mar està en bonança. Les ones se boteixen amb suavitat, i, amunt i avall del vessant de la platja, es freguen peresosament en la sorra, deixant-la llisa com una planxa de coure brunyida. Algunes seques que brunegen en l'ensenada, tan aviat es submergeixen dintre l'aigua com ne reïxen regalimant per tots els fils de la molsa verda que creix en llurs asprositats. Talment sembla que es xalen en un bany de plaer. La cala és solitària, amagada entremig d'altres penyes clapejades de sol i d'ombres moradenques.

La nina pensa que, tan matinet i en paratge tan escondit, ningú la veurà. Fica ses petxines dintre d'una balma, estén son davantal, son sac i ses faldilles en una roca assolellada, i, quan resta en camisa, guaita amb astorament a l'entorn i corre a amagar-se dintre el mar. Allí sent una escalforeta agradosa que es va emparant del seu cos. Tota esllanguida s'ajeu com en un llit, i, amb el cap decantat a la dreta, amb una galta i una orella dins de l'aigua, els ulls mig clucs de galvana i una rialleta als llavis, es posa a bracejar i camejar amb dolç moviment. A pleret a pleret, neda fins a les seques; i, després d'haver pellucat en el banc de musclos, jogueja per les ones tot esclofollant-los i menjant-se'ls. Allò és el seu esmorzar.

VETLLES D'ESTIU (fragment final)

Aleshores se desfeia la nostra rueunió. Quiscú tirava pel seu vent, aconstant-se a les branques, a on hi tenia parents o amics. I les Xanguetes les corrien totes, armant garola amb tots els pescadors, planyent-se de la dissort dels que no diuen res i celebrant amb grans exclamacions i rialles la fortuna dels que havien fet bona pesca. No faltava mai algun patró que els hi dongués un grapadet de sardines per a l'esmorzar de l'endemà. «Aquestes noies rai –deia l'avi Sàssola–, saben pescar en eixut i no esguerren mai sa calada».

Jo restava llarga estona recolzat en un penyal en un racó de la platja. M'agradava l'aspecte frescal de les barques regalimants d'aigua. M'agradava veure com els pescadors anaven desdujant la xarxa, que es podia pendre pel ble gruixudíssim d'una cabellera arrabassada del cap d'un gegant marí, sembrada de joiells resplendents. M'agradava veure com l'extenien i la grapejaven, arreglegant-hi a mans plenes aquells

tresors d'argent, aquelles sardines, que de vegades, vives encara, amb les ganyes palpitants i la boca oberta s'etremien d'espant entre les malles i al sentir-se opreses pels dits barroers exhalaven una gemegor entre lada i fina: fri, frii, friiii... Això enmig del silenci dels espectadors i dels oeprants, a la vora del mar, a la llum blanquinosa d'una nit d'estiu suau i temperada com a l'alè d'un infant, causa un efecte màgic, que jo no sé pas com explicar.

En fi, a la caiguda d'onze hores, me retirava de la platja; però no crec que un enamorat s'aparti amb més recança de la companyia de la seva estimada, ni que, tot anant-se'n, s'embadaleixi més fonament amb el deix agradós de què els encants d'ella li han omplert els sentits; no, perquè la marina em tenia el cor robat. Me n'anava poc a poquet cap a casa refruint les impressions de la vetlla. Retrobava en el fons del meu organisme les frescors de l'aigua i les seves flaires confortants, les carícies de la sorra fina, la quinta essència dels cants i de les remors que havia sentits i la placidesa dels celísties. I se m'acudien uns pensaments ensmoniadors. Per exemple: si les dredelugues fan pensar amb les neus, els moixons amb les prades florides i les òlibes amb la feredat, al vestidura brillant, d'or, argent i púrpura dels peixos, ¿què no ens obliga a sospitar de les belleses dels llocs amagats que habiten? I jo les somniava despert a pler del cor. Deixava una mica badada la finestra de la meva cambra, per a què entrés l'aire pur, me ficava al llit, m'adormia tot sentint la remoreta del mar i bona nit i bona hora.

2. POESIA

ESTÈTON

No diu res a la carn sa angelical nuesa.
Hi ha en sos ulls d'atzur llunyàries d'infinít.
De dia té son cos d'albor i esplendidesa,

traspuen sos cabells la fosca de la nit.
I amb son airós volar, que encanta l'esperit,
mou totes les remors de la naturalesa.

Com en un gran mirall, sa divinal figura
se pinta dins el si gegant de l'univers.
És a la terra, al cel, al mar... Arreu fulgura
i un goig de paradís infon a tots els sers.

És l'únic àngel bo que, collida la poma,
no ens és restat ocult per l'ombra de la mort.
Àdhuc a la dolor don regalada aroma
que fa cantar el trist amb inspirat transport.

L'ULL DE LA MAR

Igual que l'ull d'un home, no sé l'aigua marina
quina expressió més viva tramet el seu cristall;
fonda, la llum d'una ànima sembla que s'hi endevina
i sembla que d'idees s'hi sent vibrar el treball.

Blavissa i pura a voltes, com d'un infant la nina,
mira amb un aire candi del cel l'immens badall;
a voltes, sa llampanta mirada esmaragdina
té, con d'una nimfa, foc d'amorós cremall.

Oh! quan la mar és clara, que en diu de coses belles!
Que en trasbalsa de sols! Que en somnia d'estrelles!
Ai, en canvi, si es torna son ull, de sobte, obac

com el del vil hipòcrita que malvestats calcula!
No us ne fieu!... Saturna, medita, dissimula,
covant voluptuoses gelosies de drac.

EL MAR NO ES MOU

El mar no es mou. S'adorm l'ocella.
Zumzeja obscur un ronc suau.
Va entrant la nit i, com rou d'ella,
als nostres ulls son dolça cau.

El mar no es mou. A fred de branques
l'alè de Déu frisar hom sent.
Les flors s'inclinen per les tanques
l'oració vespral dient.

El mar no es mou. La terra rosta
beats contemplen els estels.
Alegra't, hom; ta pau s'acosta:
com ells, hauràs la pau dels cels.

Alegra't, home, no glateixis;
la pau eterna gaudiràs
bon punt del món et desmereixis
i et do la mor son bes de glaç.

DESESPER

Pel pis rost
d'un torrent
a sol post,
vaig, silent,
davallant,
tot plorant.

M'ha traït
Blanca Neu,
i en la nit
del cor meu
xiscla fer
desesper.

No sé on vaig.
Se m'enduu,
com un raig
de vent cru,
aspra horror
de dolor.

Vora el tronc
d'un pi bord
que, amb un ronc,
llarg i sord,
l'aire bat,
m'he aturat.

I allà, mut,
test, fred, groc,
assegut
en un roc,
l'alba ha vist
mon cos trist.